

bok recensioner

Lättillgängligt och informativt om anorexia nervosa

MARIA RÅSTAM, CHRISTOPHER GILLBERG, CARINA GILLBERG

Anorexia nervosa. Bakgrundsfaktorer, utredning och behandling

Liber utbildning, 1995. 155 sidor, Ca-pris 270 kr.

Anorexia nervosa har utnämnts till vår tids kultursjukdom. Den magra kvinnokroppen är inte bara ett skönhetsideal utan också en symbol för vår tids betoning på prestationer och oberoende och samtidigt ett avståndstagande till de runda former som förknippas med moderlighet och närmande relationer. Att framförallt unga kvinnor drabbas och nästan aldrig medelålders män har bidragit till uppfattningen att sociokulturella faktorer spelar en viktig roll. Synen på anorexia nervosa som ett mycket kontext beroende tillstånd har också legat till grund för de familjeterapeutiska behandlingsmodeller som i Salvador Minuchins och Mara Selvini Palazzolis fotspår dominerat åtminstone den barnpsykiatriska handläggningen. Dessa behandlingsmodeller kritiserar idag för otillräckligt vetenskapligt stöd och ett nytt spår vad gäller förståelsen av anorexia nervosa och därmed behandlingen börjar göra sig gällande i vetenskapliga kretsar. Detta betonar genetiska och konstitutionella faktorer och emotionella handikapp som hinder för en normal tonårsutveckling

och grogrund för avvikande familjemönster. De fysiska och psykiska konsekvenserna av undernäringen som vidmakthållande faktorer och de långsiktiga riskerna med svälten har också alltmer kommit i fokus. Hittills har det inte funnits någon lättillgänglig litteratur på svenska där man kunnat ta del av dessa nya rön. Denna nya bok fyller därför ett tomrum och författarna har på ett begränsat utrymme och med lättläst stil samlat mängder av fakta från egen och andras forskning. De bjuder också på egna erfarenheter genom exempel på de många egendomliga uttryck denna sjukdom kan ta sig, fallbeskrivningar och goda råd i handläggningen.

Författarna är tre läkare specialiserade inom barn och ungdomspsykiatri och verksamma i Göteborg. Där har de också genomfört en omfattande och välgjord epidemiologisk studie av anorexia nervosa hos ungdomar. I linje med andra studier fann man att ungefär en av hundra tonår flickor och en på tusen tonårspojkar utvecklar anorexia nervosa. Prognosen för dessa unga patienter visade sig vara dålig hos så många som en fjärdedel medan 40% mår bra och ytterligare 35% ganska bra. Närmare hälften hade aldrig, trots fullt utvecklad symptom bild, fått någon behandling som var speciellt inriktad på att komma över ätstörningen.

Anorexia nervosa är således en tämligen vanlig, många gånger mycket allvarlig och ofta långdragen sjukdom där vårdbehovet är otillfredsställande tillgodosett. Kunskaper som kan öka förståelsen för och förbättra handläggningen vid anorexia nervosa behövs såväl inom sjukvården och skolan som för de drabbade själva och deras anhöriga. Boken vänder sig till denna breda målgrupp och är skriven så att många olika yrkeskategorier ska kunna ta del av den med behållning. Ordförklaringar finns för medicinska fackuttryck och man behöver inte dra sig för att rekommendera boken även till familjerna som drabbats.

Boken avhandlar enbart anorexia nervosa och inte de övriga ätstörningarna, som bulimia nervosa, hetsättingsstörning och de varianter som inte uppfyller kriterierna för någon specifik ätstörning. Den är systematiskt disponerad och indelad i mestadels korta kapitel som vart och ett belyser viktiga aspekter, inledningsvis historik och basala fakta om definition och diagnos.

En allmänt spridd uppfattning om kraftig ökning av insjuknandefrekvensen bemöts i kapitlet om förekomst utifrån befintlig forskning och får då inte något säkert stöd. Symptombilden vid anorexia beskrivs väl och då även vad som händer med kroppen. Man betonar här att personer med anorexia är mycket opålitliga när det gäller att ge information om sitt matintag. Det kan vara värt att notera att åtminstone vuxna kvinnor med ätstörning visade sig vara mycket exakta när de ombads rapportera sitt födointag i en studie utformad för att studera just deras pålitlighet i detta avseende.

Kapitlet om avgränsning gentemot andra tillstånd utmynnar i att behovet av adekvat utredning även medicinskt inte ska underskattas. De kroppsliga och medicinska aspekterna åtkommer man också till i flera kapitel där ett särskilt ägnas åt fysiska komplikationer. Att detta ges gott utrymme är befogat då detta är ett efterställt område och allvarliga komplikationer finns både på kort och lång sikt. Texten tar upp den ökade risken för bensår och därmed frakturer som föreligger även efter kortvariga sjukdomsförlopp. Där emot ställer jag mig tveksam till förslaget att genom hormonbehandling påverka denna riskfaktor åtminstone vad gäller tonår flickor. Det är adekvat näringsintag inklusive kalk som har betydelse. Inte heller kan man, som antyds få igång en normal menscykel med hormonbehandling då detta styrs hypothalamiskt. P-piller kan bara inducera bortfallsblödningar.

I kapitlet om orsaker till anorexia nervosa betonas en nyanserad inställning, bort från antingen-eller vad gäller biologiska och psykosociala faktorer till en komplex syn präglad av tvärvetenskapligt tänkande. Det kan vara svårare att ta till sig att neuropsykiatriska svårigheter som empatistörningar skulle vara utmärkande för gruppen. Detta är ändå författarnas specialområde och uppgifterna lär vara väl underbyggda och något att ta på allvar som en risk/orsaksfaktor. Dock understryker man att detta inte gäller alla som drabbats av anorexia utan en mindre grupp och då förhållandevis ofta pojkar. En subgrupp som nämns är de som utsatts för sexuella övergrepp. Möjligen undervärderas omfattningen av detta av författarna då en nyligen publicerad studie visar en klart högre frekvens av sådant trauma hos såväl individer med anorexia nervosa och

bulimia nervosa som depression jämfört med en normalgrupp.

I kapitlet om utredning och behandling ger författarna praktiska råd, som omfattar debut, uppföljning och situationer då inläggning för sjukhusvård kan bli aktuellt. Man betonar värdet av ett brett behandlingsutbud där information, åtgärder för att häva svälten och pedagogiska inslag finns med och exempel ges kortfattat på anpassade former för samtal såväl individuellt som med föräldrar eller familjen. Skolsköterskans roll uppmärksammas i ett särskilt kapitel, som den som ofta upptäcker och motiverar för vård men som ibland får det tunga ansvaret att vara den enda accepterade kontakten.

Den här boken kompletterar men utmanar också rådande föreställningar om anorexia nervosa. Den fördjupar sig inte i psykologiska teorier och jämför inte olika behandlingsmodeller. Den baseras på vetenskapliga studier och är ett inslag i debatten om vad anorexia nervosa är. Den frammanar enligt min mening en bild av en kroniskt personlighetsmässigt handikappad individ. Både kontextens betydelse och den personliga innebörden tapas bort trots betoningen på ett multifaktoriellt synsätt. Boken är läsvärd för alla som kommer i kontakt med eller intresserar sig för ätstörningar. Jag instämmer med författarna att anorexia nervosa är ett mycket komplext syndrom - som ännu gäcker vetenskapen.

Barbro Thurfjell

Informativt och mättat om ungdomar och våld

FORSKNINGSRÅDSNÄMNDEN (utg)

Det obegripliga våldet.

Forskare om ungdomar och våld

Källa 46, 1995. 144 sid.

Serien "Källa" ges ut av Forskningsrådsnämnden (FRN) i syfte att informera om forskning och låta forskare från olika områden debattera samhällsfrågor. Det nu aktuella numret om ungdomar och våld, redigerat av journalisten Maja Hagerman, är trots sitt blygsamma format informativt och mättat.

I boken medverkar representanter för kriminologi, sociologi, psykologi, barn- och ungdomspsykiatri, medieforskning, historia, socialt arbete och etnologi. Av utrymmesskäl kan inte samtliga inlägg kommenteras här. Men det skall genast sägas att alla är intressanta och har något viktigt att komma med. Boken är uppbyggd kring statistisk belysning av våld, olika tolkningar av våld samt sociala, psykologiska och biologiska faktorer bakom våld.

Socionomen Hans Swärd påminner om följande siffror: år 1990 var ca 23 000 18-24-åringar arbetslösa, år 1994 var det ca 100 000. I luset av dessa siffror visar författaren hur befängt det är att betrakta arbetslöshet som ett individualmoraliskt problem, dvs en fråga om arbetsovilja eller lättja. Författaren har intervjuat ungdomar i en svensk storstad och funnit att de allra flesta som lever på socialbidrag känner skam över detta. Det i dag ofta förekommande talet om människor listigt utnyttjar bidragssystemen och hellre lever av bidrag än av arbete klingar ihåligt när man läser Swärds kapitel. Etnologen Karl-Olov Arnstberg visar på nödvändigheten av att komma ungdomar till mötes med verksamheter som är "på riktigt" och ligger nära deras egna intressen. En uppgift skall vara meningsfull: det räcker inte med sysselsättning.

En kuslig bild av psykisk nöd ger psykologen Anna-Lena Sundlin som beskriver hur man efter våldsdåden i Falun och vid Stureplan fått en rad samtal från helt "vanliga" unga män som varit djupt oroliga över att de själva i onyktert tillstånd skulle kunna begå en våldshandling. Dessa män är behandlingsmotiverade och insiktsfulla, men det finns inte mycket behandling att erbjuda.

Historikern Heléne Löw ger en tillbakablick på mellankrigstidens svenska nationalism och gör troligt att dagens rasideologiska aktivister medvetet anser sig gå vidare längs tidigare utstakade linjer. Detta är mycket allvarligt med tanke på att det tycks kullkasta föreställningarna om att det skulle räcka med information för att bekämpa rasism. Heléne Löws kapitel ger också viktiga inblickar i antirasistiska ideologier. Barn- och ungdomspsykiatern Anne-Liis von Knorring lyckas göra de biologiska mekanismerna bakom MBD/DAMP, hyperaktivitet och aggressivitet begripliga även för en lekman. Etnologen Jonas Frykman vill trots sin

egen uttalade motvilja mot våld försöka diskutera våldets *mening*. Kan det ses som en rituell handling eller som ett särskilt slags språk?

FRN har som en av sina uppgifter att sprida forskningsinformation. Det har man utan tvivel gjort i denna skrift, som också inbjuder till debatt. Men en vetenskapligt skolad läsare har kanske inte alltid så lätt att bedöma vad som är belägt och vad som är hypoteser eller att förstå hur de olika vetenskaperna arbetar.

Ett annat problem är att läsaren till sist står ganska handfallen inför de olika kapitlen. Det är tydligt att det finns en biologisk bas för våld. Samtidigt visar statistiken att antalet polisanmälda misshandelsbrott i åldersgruppen 15-17 år mer än fördubblats på 10 år. Den biologiska grogrunden kan inte ha förändrats så snabbt. De sociala orsakerna måste alltså tillmätas en mycket stor betydelse. Vad skall man egentligen tro om orsakerna bakom våld? Går det bättre att arbeta våldsförebyggande om man antar att våldet kanske har en mening för dem som ägnar sig åt det? Hur skall man kunna stödja alla som är rädda för egna svarta krafter inom sig och inte tycker sig ha fått uppleva tydliga gränser under barndomen?

Läsaren blir kanske inte så mycket säkrare på sina egna ståndpunkter av att ta del av denna bok. Men klokare blir han säkert. Läs alltså boken, men tänk och diskutera vidare själv!

Dagmar Lagerberg

Redskap för förståndshandikappade - tankestimulerande men övepedagogiskt

RUTH BAUTH, BODIL JÖNSSON, ARNE SVENSK

Ge oss bara redskapen

- om nya möjligheter till utveckling och inläring i omsorgsverksamhet och särskola, hemma och i samhället

Natur och Kultur 1995. 143 sid.

Ge oss bara redskapen heter en lärobok skriven av Ruth Bauth, Bodil Jönsson och Arne Svensk. Författarna har på olika sätt

medverkat i introduktionen av den elektroniska assistenten Isaac, en liten dator som avser att hjälpa förståndshandikappade att få ett friare liv genom orienteringshjälp via en sambandscentral. Mycket erfarenhet och kunskap garanteras och det är dessa erfarenheter som man vill förmedla i boken. Det är till det yttre en fin bok med tilltalande layout och ett rikhaltigt och väl valt bildmaterial och många tankeväckande infallsvinklar.

I förordet presenterar man i punktform vad man vill med boken:

- Boken visar tekniska möjligheter i sitt sammanhang.

- Den visar verksamhetsexempel som virvlat upp av Isaac-användning.

- Den vill utmana det otänkbara och göra det tänkbart. Nu när det faktiskt är möjligt.

- Den vill sätta människor och kunskap i rörelse för att göra kunskapen synlig.

- Och framför allt den vill väcka din lust att utsätta er verksamhet för förändring.

Ovanstående beskriver den ambitionsnivå och den entusiasm med vilken författarna gripit sig an ämnet.

Trots de vällovliga ambitionerna, den nästan överpedagogiska formen så har det blivit en lite spretig bok, där budskapet tyvärr till en del går förlorat. När sedan tilltalet blir lite beskäftigt riskerar man att stöta bort en del läsare där man istället vill åstadkomma dialog, utbyte, växt. För visst är det väl så att det bland den presumtiva läsekretsen torde finnas en mängd erfarenheter och fiffiga idéer förborgade, men som inte getts tid och resurser att dokumenteras? Och visst är det väl så att många funktionärer inom särskola och omsorgsvärld är "specialkunniga", för att använda författarnas egen terminologi för att beteckna begåvningsens positiva och kreativa sida hos förståndshandikappade?

Som summering skall ändå sägas att det är en utmanande och tankestimulerande bok som talar till flera sinnen och som är väl värd att läsas och användas kanske speciellt ute i de olika verksamheterna inom en omsorgs- och särskoleverksamhet stadd i förändring.

Agneta Lundahl

Våra recensenter

Barbro Thurffjell är avdelningsläkare vid Barn- och ungdomspsykiatriska kliniken, Akademiska sjukhuset, Uppsala, *Dagmar Lagerberg* docent, Barnhälsovården, Akademiska sjukhuset, *Agneta Lundahl* sociolog verksam som utredare åt Centrum för handikappforskning, Uppsala.

Böcker till redaktionen

Inger Andersson, Kerstin Liljedahl

Rehabilitering och sjukvårdsbehov

Rapport 1995:7. Blekinge FoU-enhet för socialtjänst och primärvård.

Ulrik Hermansson m fl

Alkoholproblem på arbetsplatser.

En modell för att upptäcka och åtgärda i ett tidigt skede.

Rapport i socialt arbete nr 77 - 1996. Stockholms universitet, Socialhögskolan.

Till priset av vad?

Om kostnader och konsekvenser av läkemedelsberoende.

KILEN - Institut för läkemedelsberoende.

Marie-Louise Folkman

"Man måste visa med sin kropp och sin röst vad man känner"

Dagbarnvårdares arbete med barn i behov av särskilt stöd.

Socialtjänsten, Forsknings- och Utvecklingsbyrån.

Inger Hellström

Kvinnoverkstaden

Öppenvård för kvinnliga narkomaner vid socialdistrikt 4 i Stockholm.

FoU-rapport 1995:27. Socialtjänsten.

Elisabeth Jernby

Omvårdnadspärmen

Meddelande från Blekinge FoU-enhet 1996:1.

Ulla Josephson

Världsbilden hos blivande läkare

Studentlitteratur 1995, 98 sidor

Gunilla Petersson

Forskningsresultat i den praktiska vården

- Uppföljning av försök bland sjuksköterskor, barnmorskor och laboratorieassistenter.

Forskningsrådsnämnden 1996.

Inga Michaeli

Omsorg och rättvisa

Meyers 1995.

Kurt Gordan

Professionella möten

Om utredande, stödjande och psykoterapeutiska samtal.

Natur och Kultur 1996. 208 sid, ca-pris 362 kr.

Joakim Palme, Irene Wennemo (red)

Generell välfärd - Hot och möjligheter

Välfärdsprojektets skriftserie Fakta/kunskaper , Nr 3.

Richard Lagercrantz (red)

Rättvisa - vad är det?

Välfärdsprojektets skriftserie Idé/debatt, Nr 1.

Hans Bergström

Missbruk, människor och relationer

- behandling genom professionella och privata nätverk

Studentlitteratur 1996. 284 sidor.

Mats Wänblad, Per Gustavsson

Lilleving

Bilderboksberättelse för barn om att acceptera sig själv och inse att man duger som man är, trots funktionsbrister.

Handikappinstitutet - BonnierCarlsen. 1996. Pris 120 kr.

Knut Sundell, Birgit Flodin, Birgitta Rydén-Lodi

Livet som värsting

En studie av 15 kriminella ungdomar.FoU-rapport 1996:9, Stockholms Socialtjänst.

Eva Johansson

Kvinnors hälsa och ohälsa

En studie i Blekinge om kvinnors livsvillkor, smärta och möte med sjukvården

Blekinge FoU-enhet Rapport 1996:5

Socialmedicinsk tidskrift nr 6 1996